

La naissance du protestantisme

L'Église a eu de tout temps besoin de réformes. Au Moyen Âge, par exemple, les bénédictins de Cluny, saint Bernard, saint François d'Assise, furent des réformateurs. À partir du xive siècle, l'autorité de l'Église est ébranlée par l'exil des papes en Avignon, puis par le schisme d'Occident (existence de deux ou trois papes à la fois). Le haut clergé est féodal et mondain, le bas clergé mal formé, et les tentatives de réforme restent sans lendemain. Survient la Renaissance, qui entend libérer l'homme, mais accentue en fait la confusion. Sur le plan des idées, la scolastique se révèle incapable de nourrir la foi et de s'adapter à l'esprit d'audacieuses recherches et de retour aux sources antiques.

Des réformateurs se manifestent alors, qui seront amenés à agir en dehors de l'Église catholique romaine. Ils vont à la fois attaquer les abus qu'il y découvrent, n'épargnant ni son enseignement ni son organisation, et s'opposer à la Renaissance païenne tout en appliquant ses méthodes à l'étude de la Bible. Ces réformateurs radicaux avaient eu des précurseurs : dès le xiie siècle, le Lyonnais Pierre Valdo, l'Anglais John Wyclif au xive, son disciple tchèque Jean Hus, le dominicain italien Savonarole, etc., hommes à la parole ardente, nourrie de Bible.

Luther et Calvin sont les deux grands réformateurs « protestants » du xvie siècle. Lorsqu'il fut annoncé que le pape accordait une « indulgence » (remise de certaines pénitences moyennant prières et bonnes œuvres) à ceux qui contribueraient à l'achèvement de la basilique Saint-Pierre, Martin Luther, moine augustin allemand, attaqua les indulgences et le salut par les œuvres en général. Menacé d'excommunication par le pape, il répondit en brûlant publiquement le

document qui le condamnait (1520). Alors, il traduisit la Bible, écrivit pamphlet sur pamphlet, parcourut l'Allemagne, organisa une Église qui, en quelques années, s'étendit sur une grande partie de l'Allemagne, sur le nord de l'Europe et les Pays-Bas. Quant au Français Jean Calvin, humaniste distingué appelé à Genève pour y enseigner la théologie, il y appliqua la réforme avec rigueur, tant dans le domaine religieux que dans les mœurs. De Suisse, le calvinisme gagna rapidement toute l'Europe, et même l'Amérique; il s'est maintenu notamment en France (huguenots), en Hollande et en Écosse (où John Knox établit le presbytérianisme).

Malgré la variété des doctrines et des personnalités, malgré les nationalismes, les branches du protestantisme ont de nombreux points communs. La Bible — que peut interpréter la raison éclairée par l'Esprit-Saint — est l'unique source de foi. L'homme, incapable de sortir par soi-même de son néant, est sauvé par la pure grâce de Dieu.

Les succès de la Réforme provoquèrent un sursaut salutaire dans l'Église catholique, une réforme intérieure. Des ordres religieux (jésuites), de grands papes, des saints (Thérèse d'Avila, Ignace de Loyola, François de Sales...) y travaillèrent. Le concile de Trente (1545-1563) précisa la doctrine traditionnelle et décréta des mesures disciplinaires (fondation de séminaires).

Tous ces mouvements aboutirent cependant à des demi-échecs : raidissement chez les catholiques (Contre-Réforme), séparation chez les protestants. Mais aujourd'hui les Églises se réforment à nouveau et aspirent à l'unité (œcuménisme).

Autour de la croix, quatre figures marquantes de la Réforme protestante et catholique. En haut : Henri VIII (voir page 98) et Martin Luther. En bas : Jean Calvin et Ignace de Loyola.

DE OPKOMST DER PROTESTANTEN

Als wij ons de macht herinneren, die de pausen tijdens de middeleeuwen hadden uitgeoefend, dan is het op het eerste gezicht verwonderlijk, dat zoveel landen ertoe kwamen, deze macht tijdens de zestiende eeuw tot niets terug te brengen.

Sinds haar ontstaan had de kerk leden geteld, die haar fouten zagen en ze van binnenuit trachtten weg te werken. Wat echter tijdens de hervorming in de zestiende eeuw gebeurde, was heel iets anders. Het gold hier een poging tot hervorming tot elke prijs, zelfs als daaruit een breuk met Rome moest ontstaan.

Het is niet mogelijk, hier al de redenen voor deze verandering te bespreken, maar we kunnen toch wel enkele ervan in ogenschouw nemen. Van 1309 tot 1378 hadden de pausen in Avignon verbleven. Ze waren bijna marionetten van de Franse koningen geworden, waardoor ze het vertrouwen van de andere landen in hun onafhankelijkheid aan het wankele brachten. Van 1378 tot 1417 waren er twee of meer wedijverende pausen, wat eens te meer de pauselijke autoriteit verzwakte. In vele landen was de kerk ook rijker geworden dan voor haar eigen welzijn of dat van de mensen die ze moest dienen, wenselijk was. Het leven van heel wat priesters was leeg en ongebonden en ze hadden het hartstochtelijke geloof in de leerstellingen die ze predikten, afgelegd.

In de veertiende eeuw predikte John Wycliff, de man wiens naam verbonden is met de eerste volledige vertaling van de Bijbel in het Engels, niet slechts tegen de rijkdom en de wereldlijkheid van de kerk, maar ook tegen één van haar belangrijke leerstellingen, namelijk dat het brood en de wijn tijdens het sacrament in het werkelijke lichaam en het bloed van Christus zou veranderen. Wycliff kon in Engeland aan de veroordeling wegens ketterij ontsnappen, maar in 1415 werd de Tsjechische predikant Jan Huss naar de brandstapel geleid, omdat hij in Bohemen precies dezelfde stelling had verkondigd.

De eerste breuk met Rome was die van een Duits priester, Maarten Luther. Luther was aanvankelijk zelf monnik en bleef rooms-katholiek tot op zijn drieëndertigste jaar. Maar in 1517, vol weerzin over de verkoop van de aflaten en nadat hij nieuwe en

niet-orthodoxe leerstellingen van eigen vinding had uitgewerkt, daagde hij een ander monnik, Jan Tetzl, uit tot een debat over de gedachten die hij in zijn beroemde 95 stellingen had uitgedrukt. Het gevolg was, dat de paus hem in de ban deed en een bul publiceerde, waarin hij zijn opvattingen veroordeelde. Luther antwoordde hierop door het dokument te verbranden. Van toen af was zijn breuk met Rome totaal. Onder de bescherming van de keurvorst van Saksen besteedde hij een groot deel van zijn verdere leven aan de organisatie van de hervormde kerk in Duitsland. Spoedig werd een groot deel van dit land, van Oostenrijk, Scandinavië en Nederland, protestants en lutheraans.

In Engeland schreef Hendrik VIII een boek, waarin hij Luther's opvattingen bestreed en de paus schonk hem de titel "Verdediger van het Geloof". Enkele jaren later, toen de koning zich van Catharina van Aragon wilde laten scheiden, weigerde de paus het huwelijk te annuleren. Hendrik VIII brak daarop met Rome, riep zichzelf uit tot hoofd van een afzonderlijke anglicaanse kerk, ontbond de kloosterorden en gebruikte veel van hun rijkdommen voor zijn eigen doeleinden. Maar hij behield nog steeds zijn titel "Verdediger van het Geloof".

In Zwitserland voerde de Franse theoloog Calvin een zeer grondige oppositie tegen de roomse kerk en haar leerstellingen. Het calvinisme won spoedig veld in Zwitserland, Frankrijk en, met de hulp van John Knox, in Schotland.

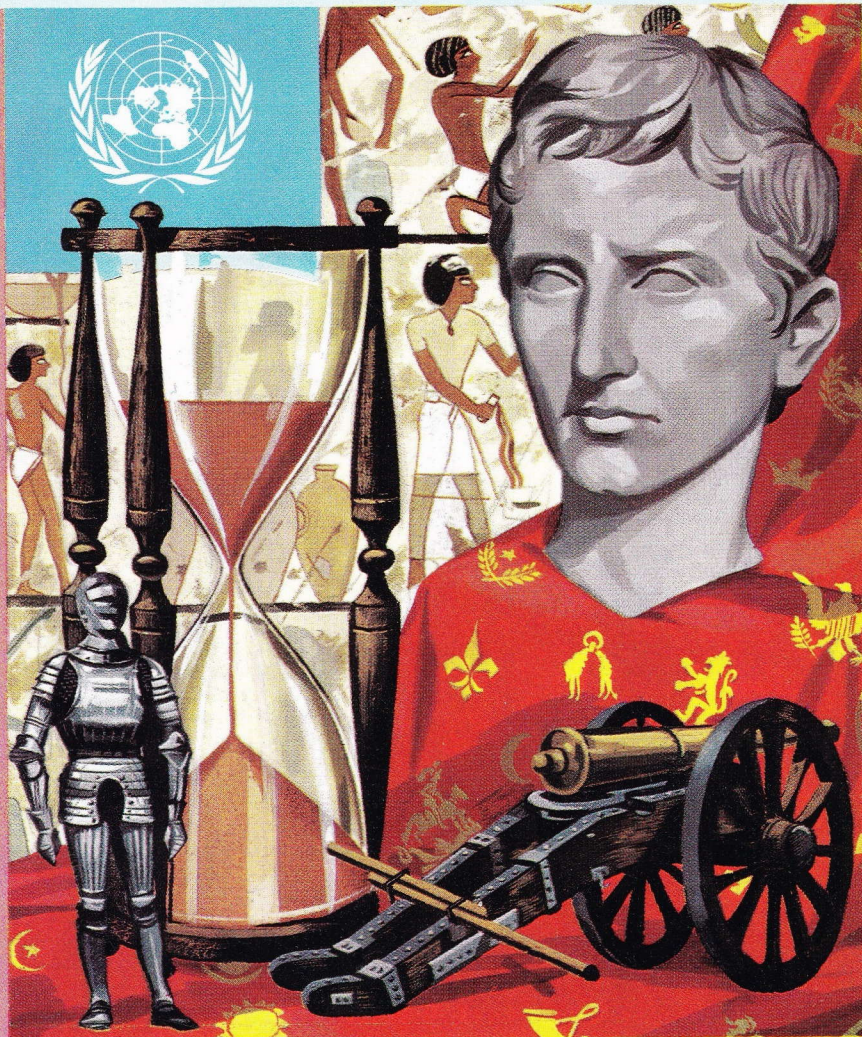
Maar de kerk van Rome was niet verslagen, omdat sommigen haar rangen verlieten. Ze begon aan haar eigen grote contrareformatie. Nieuwe godsdienstige orden werden gesticht om de katholieke leerstellingen te prediken en voor een herleving van de katholieke invloed te strijden. De belangrijkste daarvan was de Sociëteit van Jezus, in 1540 gesticht door een groot Spanjaard, Ignatius van Loyola. Binnen weinige jaren waren jezuïetische zendelingen begonnen aan predikende en beschavende missies in vele delen van de wereld. Het werk van Loyola, alsmede het feit dat thans een reeks verstandig handelende pausen elkaar opvolgden, stelde de rooms-katholieke kerk in staat, heel wat verloren terrein terug te winnen.

Rond het kruisbeeld zijn vier leidende figuren uit de godsdienstige omwenteling van de zestiende eeuw afgebeeld. Boven: Hendrik VIII en Maarten Luther. Onder: Calvin en de Heilige Ignatius van Loyola.

Globerama

HISTOIRE DES CIVILISATIONS MENS EN WERELD, VROEGER EN NU

CASTERMAN

HET AVONTUUR VAN MENS EN WETENSCHAP

KEURKOOP NEDERLAND

© ESCO PUBLISHING COMPANY

Le présent ouvrage est publié simultanément en
français (Casterman, Paris-Tournai)
allemand (International School, Cologne)
anglais (Odhams Press, Londres)
américain (International Graphic Society, New York)
danois (Munsgaard Scandinavisk Bogforlag)
finlandais (Munsgaard)
hollandais (Keurkoop, Rotterdam)
italien (Fratelli Fabbri, Milan)
portugais (Codex)
suédois (Munsgaard)

2e édition, 1964

KEURKOOP NEDERLAND

© ESCO PUBLISHING COMPANY

ALLE RECHTEN VOORBEHOUDEN VOOR ALLE LANDEN

Art © 1959 by Esco, Anvers

Text © 1963 by Casterman, Paris

Tous droits de traduction et de reproduction réservés.